

“VOUS N’ÊTES PAS UN COLLÈGUE FLAMAND ?”

*Identiteitsvorming tijdens de Belgische Kamerdebatten
over “talen in bestuurszaken” in 1932*

- Karen Lauwers -

Debatten over de taal die door ambtenaren op administratieve overheidsdiensten gehanteerd moet worden zijn nog steeds erg actueel¹. Vooral tijdens de discussies over de door overheden te gebruiken taal in Brussel en de randgemeenten zijn de gemoederen nog vaak verhit. Het jaar 1932 kan als sleutelmoment voor de taalwetgeving worden beschouwd, omdat er toen een aangepaste wet op het taalgebruik in bestuurszaken goedgekeurd werd. In tegenstelling tot het jaar 1921, toen in realiteit nog steeds het personaliteitsbeginsel gold, moest vanaf 1932 het territorialiteitsbeginsel het algemene principe voor alle overheidsdiensten worden. In de thesis van Maarten Van Ginderachter wordt het territorialiteitsbeginsel omschreven als het principe dat inhoudt dat de taal van het gebied waar je verblijft, ook de taal is waarin je terechtstaat, onderwijs volgt, bestuurd wordt, enz. Samenvattend komt dit neer op het principe “streektaal is voertaal”. Het personaliteitsbeginsel houdt in dat de taal die het individu kiest het taalgebruik in zijn openbare leven bepaalt².

In het wetsontwerp op het taalgebruik in bestuurszaken, dat premier Henri Jaspar op 14 mei 1931 indiende, was het territoria-liteitsbeginsel nog zwak. De nieuwe regering-Renkin kwam slechts een week later aan de macht en nam bij haar aantreden het wetsontwerp over talen in bestuurszaken van de vorige regering over. De bepaling dat gemeenten en provincies ook de andere landstaal mochten gebruiken voor hun interne diensten, werd geschrapt bij de aanpassing van het voorstel door de Centrale Afdeling van de Kamer, met Frans Van Cauwelaert als verslaggever. De centrale administraties zouden nu zo veel mogelijk gesplitst worden in eentalige “Nederlandse” en “Franse” afdelingen, voor zover het verenigbaar was met de administratieve eenheid van het land. De strengere taalvereisten in verband met individuele tweetaligheid van ambtenaren uit de wet van 1921 werden op die manier afgezwakt³.

Onder Waalse druk werd het principe aanvaard van de tweetaligheid van de dienst op basis van de eentaligheid van de ambtenaren in Vlaanderen en Wallonië⁴. Lode Wils en Emmanuel Gerard vermoeden

dat de aanvaarding door de flaminganten van een nagenoeg algemene Waalse eis (over de eentaligheid van ambtenaren) er mee voor gezorgd heeft dat ook de Franstalige klerikale opinie openstond voor de Vlaamse beweging. Hierdoor zou het Algemeen Christelijk Werkersverbond zijn flamingantisch programma hebben kunnen doen overnemen door de katholieke parlementsfracties, van Walen en Vlamingen samen⁵. Tegenover Wils plaatst Maarten Van Ginderachter historici zoals Harry Van Velthoven en Arie W. Willemsen, die het belang van het liberale flamingantisme en de positieve houding van de Vlaamse socialisten tegenover de taalwetten benadrukken en vraagtekens plaatsen bij de door Wils vooropgezette osmose tussen christendemocratie en Vlaamsgezindheid⁶.

De scheidingslijn die getrokken wordt tussen deze twee “kampen” van historici is echter niet zo scherp wanneer het over de taalwetten van 1932 gaat. Aan de ene kant erkennen Lode Wils en Emmanuel Gerard immers ook het belang van de socialistische medewerking bij het doordrukken van deze taalwetten volgens Frans Van Cauwelaerts flamingantisch standpunt⁷. Aan de andere kant schrijven

1. In ons artikel verwijzen we naar een aantal tekstfragmenten uit de *Parlementaire Handelingen*. Deze fragmenten zijn te raadplegen op de website van het BTNG. 2. MAARTEN VAN GINDERACHTER, *De politieke partijen en de taalwetgeving. Een argumentatieanalyse van de Kamerdebatten (1873-1963)*, licverh. Universiteit Gent, Gent, 1998, inleiding 3.3; MARC PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België : van 1830 tot vandaag*, Leuven, 2004, p. 43. 3. MAARTEN VAN GINDERACHTER, *DE POLITIEKE PARTIJEN...*, INL. 3.3. HERMAN VAN GOETHEM, *De monarchie en ‘het einde van België’ : een communautaire geschiedenis van Leopold I tot Albert II*, Tielt, 2008, p. 132. 4. HARRY VAN VELTHOVEN, *Waarheen met België? Van taalstrijd tot communautaire conflicten*, Brussel, 2011, p. 132. 5. LODE WILS & EMMANUEL GERARD, “Het ACW, de katholieke partij en de taalwetgeving, 1929-1932”, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, LVI, nr. 1, 1997, p. 23. 6. MAARTEN VAN GINDERACHTER, “Heibel om de Stille Veldvermakenlaan : Het Belgische Parlement en de machtsstrijd om de taalwetten op het bestuur (1878-1921-1932)”, in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, vol. 30, nr. 3/4, 2000, p. 372. 7. LODE WILS & EMMANUEL GERARD, “Het ACW...”, p. 23.

Els Witte en Harry Van Velthoven dat de realisatie van de taalwetten van de jaren 1930 verrassend is, "gezien de weerstand van de katholieke francofonie en de anti-Vlaamse opstelling van de liberale partij"⁸.

De bestaande werken over de geschiedenis van de taalwetgeving verschillen dus niet fundamenteel van elkaar. Enerzijds wordt er veel aandacht besteed aan de juridische kant van de zaak, namelijk de veranderde regelgeving en de implicaties voor de ambtenaren en/of de bevolking. Anderzijds vormt de studie van de taalwetten het uitgangspunt om de partijstrijd en de breuklijn tussen Vlaams en Waals te onderzoeken⁹. De geconstrueerde identiteiten verdwijnen bijgevolg als statische structuren naar de achtergrond. De *Parlementaire Handelingen* van de Kamer (voortaan in dit artikel afgekort tot *Handelingen*) worden wel steeds vaker erkend als belangrijke bronnen die inzage verschaffen in het proces voorafgaand aan de totstandkoming van een wet. Deze bronnen worden in toenemende mate gebruikt om de argumentaties en het daaropvolgende stemgedrag te ontleden¹⁰. De *Handelingen* bieden echter nog meer mogelijkheden : zij staan een onderzoek van discursief geconstrueerde identiteiten toe.

Als geritualiseerde interacties worden de discussies in de Kamer onder meer gestructureerd door de machtsverhoudingen en de heersende visie over vertegenwoordiging. De partij waartoe de spreker behoort/behoorde en zijn positie in of houding tegenover de regering zijn bepalend, alsook het sinds de late negentiende eeuw onder de Kamerleden gegroeide bewustzijn van hun representatieve rol en het meer publieke karakter van de debatten. Deze elementen verlenen aan de vergaderingen de typerende kenmerken, waarbij voorgaande sprekers steeds gecorrigeerd en (eigen) betogen continu aangepast worden aan verwachtingspatronen, zowel van collega's als van de achterban. De confronterende dialoog die in de Kamer ontstaat, voedt de competitiegeest. Daardoor rijst regelmatig de vraag wie de belangen van welke groep het best behartigt¹¹. Tijdens argumentatiestrategieën ontstaat bijgevolg de fundamentele en vaak expliciete constructie van zogenaamde in-groepen en uit-groepen, van "wij" versus "zij". In de loop van de debatten verandert de betekenis van de wij-/in-groep voortdurend, vanwege de soms conflicterende belangen en doelstellingen. De dynamisch geconstrueerde positieve zelfpresentatie verdient dan ook, samen met de negatieve voorstelling van "de andere" ("alterificatie"), meer aandacht in historisch onderzoek¹².

8. ELS WITTE & HARRY VAN VELTHOVEN, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief*, Kapellen, 2010, p. 112. 9. Bijvoorbeeld : P. DELFOSSE, "Les institutions publiques belges au cœur du conflit linguistique dans l'entre-deux-guerres ou le nationalisme flamand en quête d'identité politique", in *Res publica*, vol. 39, nr. 3, 1997, p. 387-393. MAARTEN VAN GINDERACHTER, "Heibel....", p. 398-410. 10. Bijvoorbeeld : *Idem*. 11. CORNELIA ILIE, "Identity co-construction in parliamentary discourse practices", in CORNELIA ILIE (red.), *European Parliaments under Scrutiny. Discourse approaches to politics, society and culture*, Amsterdam, 2010, p. 57-65. Ilie stelt vast dat er nog geen systematische onderzoeken uitgevoerd werden naar parlementaire praktijken, zoals naar de door taal gevormde machtsrelaties. 12. RUTH WODAK, "Discourse-analytic and Socio-Linguistic Approaches to the Study of Nation(alism)", in *The Sage Handbook of Nations and Nationalism*, London, 2006, p. 105-107, 113.

Er is nood aan studies van identificaties “in beweging” tijdens debatten over belangrijke politieke struikelblokken uit de twintigste eeuw. Volgens Chantal Kesteloot zou het jaar 1932 een dergelijk keerpunt zijn geweest, vanwege de herdefiniëring van het conflict “Vlamingen-Walen”¹³. Zelfs in recente literatuur over de taalwetgeving wordt evenwel nog te vaak met veralgemeningen van dit conflict gewerkt. In *Politieke geschiedenis van België* kunnen we bijvoorbeeld lezen dat “de Walen” niet te vinden waren voor tweetaligheid van het individu en daarom de Franstaligen in Vlaanderen in de steek lieten¹⁴. Na een eerste blik op de resultaten van de stemming (zie bijlage twee) lijkt die stabiliteit ten dele te worden bevestigd, maar ten dele toch ook te worden ontkracht. Zo lijkt de stemming van de socialisten Els Witte *et alii* gelijk te geven, maar waren de liberalen eerder verdeeld. Dit onderstreept het belang van een *casestudy* van de specifieke debatten over talen in bestuurszaken uit 1932.

Het is dan ook mijn doel om de identificatieprocessen te onthullen die verschillende Kamerleden van uiteenlopende partijen en “kampen” tijdens deze debatten doormaakten. Hierbij wordt geen pleidooi gehouden voor het deconstructivistisch herleiden van alle uitspraken tot loutere representaties, maar zullen de machtsverhoudingen geschetst door Lode Wils en Emmanuel Gerard, Els Witte, Harry Van Velthoven en Maarten Van

Ginderachter aan de hand van de vernieuwende benadering ten dele hertekend of genuanceerd worden.

Concreet worden in deze bijdrage allereerst de verschillende groepen ontleed, waarin de Kamerleden zichzelf of anderen onderbrachten tijdens de debatten over talen in bestuurszaken in 1932. Tegelijk wordt nagegaan welke kenmerken ze hier al dan niet expliciet aan toekenden om hun argumenten te legitimeren. Wanneer men dit vervolgens vanuit een meer historisch perspectief gaat bekijken, kan men zich vragen stellen bij wat Lode Wils en Emmanuel Gerard een “algemene” Waalse eis noemen, namelijk de eentaligheid van ambtenaren¹⁵. Waren “de Waalse politici” wel echt zo unaniem? Construeerden ze dan ook een gezamenlijke “Waalse identiteit” of probeerden ze elk individueel hun eis aan de hand van andere identificaties te legitimeren? Bestond de zogenaamde Waalse consensus al vóór de debatten of is deze ontstaan tijdens de algemene discussies over de wet? Uit de bemerkingen in een recensie die Harry Van Velthoven schreef en uit het eerder vermelde artikel van Wils en Gerard kan men bovendien afleiden dat “de christendemocraten” en “de socialisten” vrij eensgezind aan de debatten over taal begonnen waren¹⁶. Maar ook hierbij kan men zich de vraag stellen of dit ook bleek uit de identiteiten die ze voor zichzelf en de anderen wilden construeren tijdens de debatten. Onthullen de attributies

13. CHANTAL KESTELOOT, “Mouvement wallon et identité nationale”, in *Courrier hebdomadaire du CRISP*, vol. 1392, 1993, p. 30, 41-42, 46. Id., “Etre ou vouloir être. Le cheminement difficile de l'identité wallonne”, in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, vol. 3, 1997, p. 200. 14. ELS WITTE *et al.*, *Politieke geschiedenis van België : van 1830 tot heden*, Antwerpen, 2007, p. 198. 15. LODE WILS & EMMANUEL GERARD, “Het ACW ...”, p. 23. 16. Idem en HARRY VAN VELTHOVEN, “Recensie van : Communautaire geschiedenis van België van 1830 tot vandaag / Marc Platel (2004)”, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, vol. 64, nr. 2, 2005, p. 124.

(gekoppeld aan het voornaamwoord “we” en andere verwijzingen) wel degelijk zo’n eensgezindheid tussen en binnen deze twee groepen? Of, is wat Els Witte en Harry Van Velthoven de “weerstand van de katholieke francofonie” noemen zichtbaar tijdens de identificatieprocessen?¹⁷ Is de kloof tussen de Vlaamsgezinde katholieken en socialisten enerzijds en de anti-Vlaamse liberalen anderzijds duidelijk aanwezig tijdens de Kamerdebatten?

Per deelthema van de discussie wordt dus gevraagd of er sprake was van geografische (nationale, subnationale of regionale) identificaties en of die versterkt of doorkruist werden door andere (bijvoorbeeld partijpolitieke) vormen van identificatie. Kortom, hoe is men uiteindelijk tot de nieuwe wet over talen in bestuurszaken in 1932 gekomen, met welke groepen identificeerden individuele politici zich om hun standpunten te legitimeren en hoe veranderde dit door de debatten heen?

Hiervoor ga ik de “algemene besprekingen van het wetsontwerp over het gebruik der talen in bestuurszaken” van 20, 21, 27 en 28 januari 1932 bestuderen, alsook de “besprekingen der artikelen van het wetsontwerp op het gebruik der talen in bestuurszaken” van 3, 4, 10, 11, 17, 18 en 24 februari van hetzelfde jaar. Daarna worden eveneens de tweede lezing, de stemming en de discussies (en verantwoordingen van

het stemgedrag hierbij) van 2 maart onder de loep genomen. Hierbij heb ik vooral aandacht voor de momenten waarop veel heen en weer wordt gediscussieerd. De passages waarin de communicatie misloopt zijn immers de interessantste, omdat dan de ideologie, die voor de in-groep als vanzelfsprekend beschouwd wordt, voor de uit-groep geëxpliciteerd moet worden¹⁸.

Dat maakt zowel een kwalitatieve micro-analyse van zulke fragmenten als een kwantitatieve evolutieschets van welbepaalde identificaties mogelijk, zowel binnen de bespreking van eenzelfde thema als over de drie belangrijkste subthema’s heen: de regeling voor de besturen in Vlaanderen en Wallonië, de specifieke regeling voor de Brusselse agglomeratie en de rechten voor de Duitstaligen. Daarom bespreek ik telkens de bijbehorende tabel uit bijlage één, waarin ik per deeldebat steeds voor verschillende voor- en tegenstanders weergeef hoe vaak welbepaalde identificaties en zogenaamde “alterificaties” in hun geselecteerde uiteenzetting voorkwamen. Zo kunnen eerst in grote lijnen de algemene identificatie- en “alterificatietendensen” worden geschetst om daarna in te zoomen op de evolutie van de specifieke identificatieprocessen van welbepaalde sprekers¹⁹.

De sprekers en hun toespraken heb ik gekozen op basis van hun impact en belang tijdens

17. ELS WITTE & HARRY VAN VELTHOVEN, *Strijden om taal ...*, p. 112. **18.** NORMAN FAIRCLOUGH, *Language and Power*, Londen/New York, 1989, p. 98-99. **19.** Voor een evaluatie van de besprekingen over het vierde en laatste thema, “controle en sanctie”, was deze werkwijze niet aangewezen vanwege de korte betogen met een beperkt aantal representaties. Om redenen van ruimtegebrek werd geopteerd om dit minder relevante thema niet te behandelen in dit artikel.

De regering Renkin nam bij haar aantreden het wetsontwerp over talen in bestuurszaken over van de vorige regering. Ze telde zeven katholieke en vijf liberale ministers. Midden op de eerste rij zit de katholiek Jules Renkin, eerste minister en minister van Binnenlandse Zaken. Links naast hem zit de liberaal Paul Hymans, minister van Buitenlandse Zaken. (Foto CEGESOMA nr. 41334)

de debatten²⁰. Om voor voldoende variatie te zorgen en zo een meer betrouwbare steekproef te bekomen, worden sprekers van verschillende regio's, van alle partijen en telkens even veel voor- als tegenstanders vertegenwoordigd in de tabel in bijlage één. Frans Van Cauwelaert kon niet in de selectie ontbreken, aangezien hij vanuit zijn rol als verslaggever en bemiddelaar voor een afwijkend identificatiepatroon zou hebben gezorgd.

Wanneer een geselecteerde spreker op de dag van zijn toespraak nog andere sprekers onderbrak, voeg ik de gegevens van deze tussenkomsten ook aan de tabel toe, omdat hier nog interessante representaties van “de andere” in kunnen voorkomen. Dit betekent dat ik per gekozen Kamerlid in de tabel een welbepaalde discussiedag als steekproef selecteer. Voor elk moment van deze dag waarop het Kamerlid aan het woord kwam, worden alle identificatie- en “alterificatiegegevens” opgelijst²¹. Voor het subthema over de rechten van de Duitstaligen worden meerdere betogen per spreker geselecteerd. De studie van de vrij korte toespraken, verspreid over de verschillende discussiedagen, biedt de mogelijkheid om eventuele aanpassingen aan de identificatiepatronen na reacties van collega's op te sporen.

Een identificatie op het nationale niveau betekent bijvoorbeeld dat de spreker verwees naar alle Belgen of naar de belangen van het

hele land, waarvan hij zichzelf als rechtmatige vertegenwoordiger beschouwde. Op het niveau van de Kamer kan een nationale zelfrepresentatie ook inhouden dat de spreker zichzelf identificeerde met een grote groep collega's, die niet allen tot eenzelfde partij of regio behoorden. Een attributie op het subnationale niveau betekent dat de spreker bijvoorbeeld met het voornaamwoord “*nous*” of “*on*” verwees naar “wij, Vlamingen” of “wij, Walen”, terwijl het regionale of lokale niveau een identificatie inhield met de volksvertegenwoordigers en/of bewoners van eenzelfde arrondissement of stad. Binnen deze geografische niveaus kan telkens nog een onderscheid gemaakt worden tussen de Kamerleden (bijvoorbeeld alle Vlamingen of Brusselaars in de Kamer) en het volk op dat niveau (bijvoorbeeld alle Vlamingen of Brusselaars). Naast de geografische verwijzingen, kunnen ook partij-, klasse-, beroeps- of leeftijdsgebonden verwijzingen voorkomen, zoals de vermelding van ambtenaren, arbeiders of jongeren. Hoewel het meestal niet om een expliciete identificatie met deze laatste groepen ging, wordt elke vermelding ervan toch geteld, aangezien het interessante informatie oplevert over hoeveel gewicht in de verschillende argumentaties aan elke groep toegekend werd.

Voorts wordt er rekening gehouden met interpretaties eigen aan de taal en context. Zo kon het Franse woord “*on*” zowel gebruikt worden om een in-groep mee aan te duiden (en betekende dan meestal “wij”) als om een

20. Zo komt Jules de Gérardon enkel bij het eerste thema in de tabel aan bod, omdat hij opschudding veroorzaakte tijdens de debatten over dit onderdeel, terwijl hij zich eerder afzijdig hield tijdens de bespreking van de andere thema's. **21.** De gegevens die in een citaat verwerkt zitten of komen uit een gedeelte van de uiteenzetting dat over een ander thema ging, vormen hierop een uitzondering, omdat de tabellen per subthema opgesteld werden.

uit-groep veralgemenend te beschuldigen, door te wijzen op bepaalde handelingen die “men” deed. Er wordt echter niet enkel op “nous” of “on” gefocust, maar ook op andere constructies die een identificatie impliceren, zoals “tous ceux de Liège”, “mes amis” of “nos bancs”²².

Een “alterificatie” kan gericht zijn tot één Kamerlid of tot een grotere groep. De “alterificatie” gericht tot één Kamerlid diende overwegend tot het schetsen van een negatief beeld van de andere en werd meestal gekenmerkt door het in vraag stellen van diens identificatie om hem te isoleren van de rest. Hiertegenover staat de “alterificatie” van een grote groep andere Kamerleden die de mening van de spreker niet deelden of die nog overtuigd moesten worden. Het cijfer in deze kolom bevat verwijzingen naar bijna alle Kamerleden of een relatief groot aantal onder hen, dat niet nader omschreven werd en niet onder “subnationaal”, “regionaal” of “partijgebonden” kan worden ondergebracht. De andere verwijzingen naar een grotere groep kunnen dus onderverdeeld worden in geografische of partijgebonden niveaus, die niet verder opgedeeld worden in “Kamerleden” en “volk”, omdat vele sprekers dat onderscheid bij “alterificaties” meestal (bewust) niet zo duidelijk maakten als bij identificaties²³.

De identificatie- en “alterificatietendensen” zullen voor elk van de drie subthema’s behandeld worden, telkens met verwijzingen naar de bijbehorende tabel in bijlage één. Allereerst wordt de identiteitsvorming tijdens algemene besprekingen over de regeling van de Vlaamse en Waalse bestuurlijke overheidsdiensten onder de loep genomen.

I. Hoe liberaal was de tegenstand en hoe Waals was “de Waalse eis”?

Rapporteur Frans Van Cauwelaert sprak de volgende woorden toen hij op 20 januari 1932 voor het eerst als ingeschreven spreker aan het woord kwam tijdens de debatten over het gehele wetsontwerp : “[J]e ne puis (...) que me féliciter de l'accueil que la Chambre a réservé à ce projet. En effet, le parti socialiste, à l'unanimité de ses membres, s'y rallie. Je suis convaincu qu'une même unanimité se manifesterait du côté de la droite et je ne doute même pas d'amener encore une [sic] rapprochement entre les partisans de ce projet et M. Carpentier et quelques-uns de ses amis”²⁴.

Over de socialisten kreeg hij nagenoeg gelijk, over de katholieken echter niet. Op dat moment beschouwde hij liberalen zoals Alphonse Carpentier als grootste tegen-

22. Wanneer een Kamerlid zijn bekommernis uitte over “les fonctionnaires wallons”, wordt er in twee kolommen getuurd : onder “subnationaal/iedereen” (vanwege het Waalse karakter) en onder “beroepsgebonden” (vanwege de identificatie met de ambtenaren). 23. STEPHEN HAROLD RIGGINS, “The Rhetoric of Othering”, in Id. (ed.), *The Language and Politics of Exclusion*, Thousand Oaks/Londen/New Delhi, 1997, p. 5: “Outsiders do tend to perceive Others as a homogeneous category, except perhaps for those few individuals who are known personally. (...) By contrast, the Self tends to make finer distinctions among its own members”. 24. *Parlementaire Handelingen. Kamer (voortaan PHK)*, 20.1.1932, p. 495.

standers, wat in de literatuur geleid heeft tot het uitvergroten van de liberale tegenkanten, terwijl de scherpste kritieken geuit werden door conservatieve Waalse katholieken. Tijdens de algemene debatten die voorafgingen aan de eigenlijke bespreking van de artikelen werd het basisprincipe, namelijk de eentaligheid van de staats-, provincie- en gemeentebesturen in Vlaanderen en Wallonië, door sommigen onder hen immers nog in vraag gesteld. Wat dit onderdeel betreft, kunnen de Kamerleden in het algemeen in twee kampen van ongelijke grootte verdeeld worden. Onder de voorstanders, die de meerderheid vormden, bevonden zich zowel Vlaamse, Brusselse als Waalse Kamerleden. De Nederlandstalige voorstanders zagen het wetsontwerp als rechtsherstel dat voor Vlamingen verzekerd diende te worden. Er moest een einde komen aan het systeem met vertalingen²⁵. De Franstalige goedkeuring kwam vooral voort uit een tegenstand tegen tweetaligheid in Wallonië²⁶. De oppositie tegen het basisprincipe van de nieuwe wet kwam voornamelijk van Waalsgezinden onder de Franstalige katholieken en enkele Franstalige liberalen. Zij zagen het wetsontwerp als een bedreiging voor de eenheid van het land.

De volksvertegenwoordigers uit deze twee “kampen” vertonen twee verschillende identificatie- en “alterificatiepatronen” tijdens hun toespraken (zie bijlage één, tabel één). Terwijl er bij de geselecteerde voorstanders een meerderheid aan subnationale verwijzingen (naar Vlamingen of Walen, in de Kamer of daarbuiten) terug te vinden

is, gebruikten de tegenstanders uit de tabel hoofdzakelijk verwijzingen naar de ambtenaren om hun standpunten te verdedigen, gevolgd door verwijzingen naar alle Kamerleden en het nationale belang. Dat de volksvertegenwoordigers tijdens het bespreken van het basisprincipe van de wet zichzelf en anderen zelden identificeerden met een specifiek arrondissement, kan verklaard worden door de thematiek: Vlamingen en Walen moesten zich aangesproken en gerespecteerd voelen. Het was dan ook weinig relevant om een onderscheid te maken tussen de verschillende regio's binnen deze subnaties. Daarnaast kwamen ook partijgebonden representaties zeer weinig voor. De Luikse katholiek Jules de Gérardon, die zich het sterkst verzette tegen het basisprincipe, verwees in zijn redevoering van 21 januari wel enkele keren naar alle “redelijke” collega's, een in-groep waar hij de frontisten/Vlaams-nationalisten niet bij rekende. Van de negen partijgebonden zelfrepresentaties identificeerde hij zich slechts één keer met de Waalse katholieken. Dit deed hij bovendien op een zeer vage manier door te spreken van “*mes amis*”, wat bij uitbreiding ook “de Waalse Kamerleden” kon betekenen. Hij was explicieter in zijn verwijzingen naar de Waalse ambtenaren en verbreedde deze identificatie vaak door zichzelf te schetsen als de vertegenwoordiger van de belangen van alle Walen.

Daarnaast refereerde Jules de Gérardon ook regelmatig aan alle Kamerleden. Wanneer hij zich mild toonde en overeenkomsten met zijn

25. Bijvoorbeeld : LOUIS BOECKX, *PHK*, 20.1.1932, p. 492-493. 26. Bijvoorbeeld : JULES MATHIEU, *PHK*, 21.1.1932, p. 525.

collega's zocht, gebruikte hij hiervoor veelal de “*nous*”-vorm, terwijl hij voornamelijk de “*vous*”-vorm hanteerde om zijn collega's te waarschuwen of te beschuldigen, bijvoorbeeld : “*le projet que vous voulez réaliser est le projet de von Bissing*”²⁷. Toen hij het wetsontwerp vergeleek met het project van deze Pruisische gouverneur-generaal, die hoopte op de steun van de Vlaamse bevolking door vooroorlogse Vlaamse eisen in te willigen, keerden niet alleen Vlaamse, maar ook Waalse politici van verschillende strekkingen zich tegen hem. Het fragment waarvan sprake wordt hieronder kort besproken²⁸.

Aanvankelijk beweerde Jules de Gérardon te spreken in naam van “een groot deel van de Walen onder ons” en verwees hij hiermee naar de meerderheid van de Waalse politici binnen het parlement. Vlaams-nationalist Thomas Debacker lokte echter een felle reactie uit van Emile Jennissen (een andere politicus van het arrondissement Luik, zij het aan liberale in plaats van aan katholieke zijde) door de Gérardons verwijzing naar een groot deel van de Walen te beperken tot de Waalse politici uit Luik en Jennissen hierbij persoonlijk aan te spreken. Jennissen voelde zich blijkbaar aangevallen en benadrukte dat de Gérardon enkel in zijn eigen naam sprak en geen enkele Waalse vereniging vertegenwoordigde, zeker niet de Waalse ambtenarenverenigingen. Hierna volgden de sprekers elkaar snel op in de discussie over in wiens naam er gesproken werd en of dit wel legitiem was. Zo verbeterde Henri Carton Jennissen, door te beweren dat de Gérardon wel degelijk de

opinie van alle Walen vertolkte. Hoewel Carton zelf geen Nederlands kon spreken (en dit naar eigen zeggen betreurde²⁹), sloot deze Waalse katholiek zich toch aan bij zijn conservatieve collega in het bepleiten van het behoud van tweetaligheid en week hij hier later niet meer vanaf. De Gérardon voelde zich duidelijk beledigd door Jennissens insinuatie dat hij “de Waalse gedachte” niet correct verwoordde en viel hem persoonlijk aan. Hij trachtte diens recht van spreken te ontnemen, door zijn Waalse *roots* in twijfel te trekken. Debacker deed er opnieuw een schepje bovenop, door te spreken van de Gérardon als een Waal van zuiver bloed, waardoor de discussie op gevaarlijk terrein terechtkwam en de voorzitter moest ingrijpen.

Deze uiting van Thomas Debacker is typerend voor de houding van de Vlaams-nationalisten tijdens de debatten. Regelmatig intervenieerden ze door sarcastische en uitdagende oneliners te gebruiken, in het Frans of in het Nederlands, naargelang de persoon of groep tot wie ze zich richtten. Waarschijnlijk gesterkt door de tegenkantingen van andere Waalse politici (zoals Emile Jennissen) tegen Jules de Gérardon, zag Vlaams-nationalist Gerard Romsée toch nog zijn kans om te benadrukken dat deze alleen stond met zijn standpunt en dus niet de andere Waalse politici vertegenwoordigde.

Daarna veranderde Jules de Gérardon de teneur van zijn discours opvallend. Hij beweerde niet meer enkel in naam van de meerderheid van zijn “vrienden” te spreken,

27. PHK, 21.1.1932, p. 514-515. 28. *Idem*, p. 515. Verwijzen we nogmaals naar onze bemerking in voetnoot 1. 29. PHK, 10.2.1932, p. 747.

Als rapporteur en bemiddelaar bij de debatten voorafgaand aan de nieuwe taalwet, liet Frans Van Cauwelaert zijn flamingantisch standpunt horen en werd de wet over talen in bestuurszaken met steun van de socialisten doorgedrukt.

(Foto CEGESOMA nr. 41407)

maar zag het grootser en deed een beroep op de “nationale belangen”. Wanneer hij dit keer het voornaamwoord “*nous*” gebruikte, doelde hij hier niet meer op “wij, de Waalse politici”, maar op “wij, de Belgen”, inwoners van wat een tweetalig land was en hoorde te blijven. Hij plaatste zich als zogenaamd rechtmatige vertegenwoordiger van de belangen van het hele land tegenover de rest van de Kamerleden, van wie hij hoopte dat ze hem dit keer zouden begrijpen en dat ze hun persoonlijke belangen ondergeschikt zouden maken aan het algemene nationale belang. Bij zijn conservatieve partijgenoten oogstte hij er alvast bijval mee. Hoewel de Gérardons cijfer in de kolom “nationaal/volk” (zie bijlage één) relatief laag is, was dit representatieniveau dus niet onbelangrijk in zijn discours. Na de negatieve reacties van enkele collega’s op zijn identificatie met de Waalse ambtenaren, paste hij zijn verwijzingen aan naar het nationale niveau om zijn argumenten toch nog geldigheid te verschaffen³⁰.

De identificaties die als argumentatie en legitimering gebruikt werden, varieerden dus niet enkel van parlamentslid tot parlamentslid, maar ook doorheen het discours van eenzelfde spreker. De geconstrueerde identiteit was niet steeds vooraf strategisch gekozen, maar werd bijgestuurd nadat andere Kamerleden deze in vraag stelden. Zo kon een spreker zich in eenzelfde discours identificeren met alle Vlaamse/Waalse parlamentsleden of zelfs ambtenaren of bij uitbreiding met alle Vlamingen/Walen. Andere keren werd er dan weer gesproken in naam van alle Waalse katholieken/liberalen/socialisten, wat echter

veel minder gebeurde. Af en toe evolueerde zo’n zelfrepresentatie in eenzelfde discours naar een identificatie met de algemene, nationale belangen.

Later tijdens de discussies kreeg Jules de Gérardons visie nog steun van enkele conservatieve Waalse partijgenoten, zoals Hyacinthe Housiaux, Henri Jaspar, Henri Carton en Edouard Van den Corput, die zich echter gematigder uitdrukten dan hun collega. In plaats van de legitimiteit van de identificatie van de andere(n) aan te vallen, trachtten ze via het tonen van meer begrip de Waalse Kamerleden van andere partijen aan hun zijde te krijgen. Zo benadrukte Housiaux dat hij de goede bedoelingen en het patriottisme van de leden van de Centrale Afdeling niet in twijfel wou trekken. Hij voegde er meteen aan toe dat hij in tegenstelling tot sommige collega’s niet in naam van de Walen of de Vlamingen wou spreken, maar als Belg, die bezorgd was om de toekomst van zijn land. Dat was volgens hem in groot gevaar als tweetaligheid niet meer in zekere mate verplicht werd.

Van de tegenstanders in de tabel is Edouard Housiaux degene die het vaakst refereerde aan het nationale belang, de belastingbetaler en de eenheid van België, verwijzingen die allemaal ondergebracht zijn in de kolom “nationaal/volk”. Hij identificeerde zich relatief weinig met de Waalse politici of de Walen in het algemeen, maar toonde zich wel regelmatig verbonden met de (kandidaat-) ambtenaren. Hoewel zijn Belgische identiteit en statuut van “*homme indépendant*” zijn stokpaardjes waren, gebruikte hij toch ook af

30. PHK, 21.1.1932, p. 515.

en toe subnationale verwijzingen. Dit deed hij om het argument van andere Waalse politici over de voordelen die "de Vlamingen" op "de Walen" zouden hebben te ontkrachten. Met de woorden "*vous*" en "*on*" verwees hij bovendien regelmatig beschuldigend naar alle Kamerleden die met hun gevaarlijke eisen de eenheid van het land in gevaar zouden brengen³¹.

Volgens Maarten Van Ginderachter is de reden voor deze stellingname "dat een veralgemeende individuele eentaligheid en een splitsing van de centrale staatsbesturen te veel neigden naar een regionalisering". Die zou de Waalse conservatieven "in het verdomhoekje dringen en hun machtspositie in België, die dankzij de band met hun Vlaamse partijgenoten niet in verhouding stond tot hun electorale sterkte, ondermijnen"³². Zelfs bij de stemming bleven Jules de Gérardon, Hyacinthe Housiaux, Henri Jaspar en Henri Carton nog bij ditzelfde standpunt, maar onthielden ze zich, net zoals nog tien andere Waalse partijgenoten dit deden, in plaats van radicaal tegen te stemmen (zie bijlage twee)³³. Waarschijnlijk deden ze dit om hun Vlaamse collega's niet tegen zich in het harnas te jagen. Ze waren immers niet pro-verfransing of anti-Vlaams, maar wilden juist tweetaligheid behouden. Van de algemene tweetaligheid waren ze intussen al wel afgestapt. Bij de uiteindelijke stemming van de wet onthield de meerderheid van de Waalse katholieken zich toch, omdat tweetaligheid zelfs niet meer in de hogere bestuursrangen vereist was. De Brusselse katholieken stemden Vlaams : zeven

van de acht waren voor het wetsvoorstel³⁴. Els Witte en Harry Van Velthoven stellen dus terecht een "weerstand van de katholieke francofonie"³⁵ vast, maar deze mag niet als anti-Vlaams geïnterpreteerd worden en gold niet voor de Brusselse volksvertegenwoordigers.

Was er dan sprake van wat de auteurs "de anti-Vlaamse opstelling van de liberale partij" noemen?³⁶ Hoewel er zich onder de liberalen ook tegenstanders bevonden, waren de meningen binnen de partij eerder verdeeld. Zoals hierboven al duidelijk was, stond de Luikse liberaal Emile Jennissen, die regelmatig kort aan het woord kwam, volledig achter het wetsontwerp. Hij behoorde uiteindelijk tot de dertien liberalen die voor het wetsontwerp stemden, terwijl er uit dezelfde partij acht stemmen tegen en drie onthoudingen kwamen (zie bijlage twee). Proportioneel gezien was er een grote tegenstand van Vlaamse en Brusselse liberalen en waren hun Waalse collega's in het algemeen tevreden³⁷.

Hoewel Emile Jennissens discours vrij kort was om er conclusies over de identificatieprocessen uit te kunnen trekken, valt het toch op dat hij net zoals de andere voorstanders relatief weinig het voornaamwoord "*on*" gebruikte (zie bijlage één). Het beschuldigen van een grote groep niet nader genoemde collega's lijkt typisch te zijn voor de tegenstanders van het wetsontwerp. De voorstanders schetsten eerder de voordelen die de nieuwe wet op subnationaal niveau zou hebben. Zo omschreef Jennissen de voordelen voor zowel de Vlaamse als voor de Waalse kandidaat-

31. PHK, 27.1.1932, p. 555-557. 32. MAARTEN VAN GINDERACHTER, "Heibel ...", p. 407. 33. PHK, 2.3.1932, p. 1075. 34. *Ibidem*. 35. ELS WITTE & HARRY VAN VELTHOVEN, *Strijden om taal...*, p. 112.

36. *Ibidem*. 37. PHK, 2.3.1932, p. 1075.

ambtenaren, waarbij hij zich duidelijk identificeerde met de Waalse onder hen. Soms breidde hij die identificatie uit door te verwijzen naar de Walen in het algemeen³⁸.

De uitvergroting van de liberale tegenkanting in de literatuur is echter begrijpelijk, aangezien de Franstalige Vlamingen Victor Carpentier en Alfred Amelot bleven vasthouden aan Franstaligheid in Vlaanderen en radicaal tegen de wet stemden³⁹. De Waalse liberaal Paul-Emile Janson, die zich onthield, aanvaardde het principe dat Vlaanderen eentalig Vlaams was en Wallonië eentalig Frans, maar achtte een doorgedreven eentaligheid van de administratie toch gevaarlijk voor de eenheid van het land. Het hoge aantal leeftijds- en beroepsgebonden identificaties tijdens Jansons uiteenzetting is vooral te verklaren doordat hij zeer vaak verwees naar de hogere ambtenaren van wie een extra inspanning verwacht mocht worden om beide talen te beheersen. Daarnaast vallen ook enkele partijgebonden verwijzingen op, die vooral gericht waren tegen de Belgische Werkliedenpartij (BWP), nadat verschillende socialisten zijn discours onderbroken hadden. Partijgebonden identificaties of “alterificaties” kwamen bij alle sprekers zeer weinig voor. Als deze toch gebruikt werden, gebeurde dit meestal tijdens een onderbreking. Bovendien maakte Janson een duidelijk onderscheid tussen een in-groep van Kamerleden die de vorige regering (en dus de aanpassingen van Henri Jaspar) steunden en een uit-groep van politici die zich tijdens de debatten eerder tegen tweetaligheid uitgedrukt hadden. Dit

verklaart de relatief hoge cijfers van de identificatie- en “alterificatieprocessen” op het nationale niveau. Het voornaamwoord “vous” kon een beschuldiging van één of meerdere Kamerleden inleiden, maar kon ook het begin van een waarschuwing vormen, zoals in : “*Si vous adoptez ce projet, vous allez devoir créer deux administrations tout à fait distinctes*”. Ter bescherming van de eenheid moest dat volgens Janson absoluut worden vermeden⁴⁰.

Victor Carpentier en Alfred Amelot verwezen eveneens naar de eenheid van het land om hun visie te staven. Maar, tegen het einde van hun discours werd hun eigenlijke bekommernis pas echt duidelijk, namelijk de bezorgdheid over het gevaar voor taalvrijheid, wat zou leiden tot het niet erkennen van de Franstalige minderheden in Vlaanderen. Het effect van die zogenaamde verplichting en dwang schetsten ze aan de hand van zeer dramatische bewoordingen, zoals *discorde* en *destruction*⁴¹, *désastreux*, *inutile*, *nuisible* en *dangereux*⁴².

In plaats van te stellen dat “de Walen” tegen tweetaligheid waren en daarom de Franstaligen in Vlaanderen in de steek lieten⁴³, zou het dus juister zijn te zeggen dat de Waalse socialisten deze minderheden opgaven in ruil voor eentaligheid van ambtenaren tot in de hoogste rangen. Ondertussen is het duidelijk dat er weinig steun kwam uit de Waalse katholieke hoek. Lode Wils en Emmanuel Gerard koppelen Vlaamsgezindheid niettemin zeer sterk aan de katholieke opinie⁴⁴. Dit geldt voor Vlamingen en Brusselaars, maar niet

38. PHK, 20.1.1932, p. 491-492, 497. 39. PHK, 2.3.1932, p. 1075. 40. PHK, 21.1.1932, p. 521.

41. VICTOR CARPENTIER, PHK, 20.1.1932, p. 491. 42. ALFRED AMELOT, PHK, 27.1.1932, p. 557-558. 43. ELS WITTE *et al.*, *Politieke geschiedenis ...*, p. 198. 44. LODE WILS & EMMANUEL GERARD, “Het ACW ...”, p. 23.

Dit is naar verluidt de eerste foto die ooit werd genomen van een debat in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. De foto werd gepubliceerd in de Britse krant "The Daily Telegraph" van 3 december 1937. Aan het spreekgestoelte staat Frans Van Cauwelaert. Achter hem zit Kamervoorzitter Camille Huysmans.
(Knipselcollectie AMVC)

voor de Waalse conservatieve katholieken. Wat Harry Van Velthoven een impact van de arbeidersbeweging op het communautaire noemt, zowel in haar socialistische als in haar christendemocratische vorm, is wel merkbaar in de debatten en de stemming⁴⁵. De grote meerderheid van de socialisten stemde voor, alsook de Waalse christendemocraat Fernand Mathieu, die mee vorm gegeven had aan de "Waalse consensus". Hiermee zette hij zich af tegen de conservatieve meerderheid binnen de Waalse katholieke parlamentsfractie. Dit deed hij zelfs openlijk tijdens de debatten, toen hij de Waalse katholiek Hyacinthe Housiaux ervan beschuldigde de belangen op te offeren van alle jonge Walen die carrière wilden maken in de administratie. Dit standpunt sloot sterk aan bij de socialistische partijlijn⁴⁶. Dat Mathieu een uitzondering binnen zijn partij was, wordt ook bewezen doordat de Waalse socialist Jules Mathieu vaststelde dat hij en zijn naamgenoot het voor het eerst eens waren met elkaar. Beiden vonden ze een veralgemeende eentaligheid van ambtenaren niet meer dan normaal om "de Franstaligen" een eerlijke concurrentiestrijd met "de Vlamingen" te gunnen⁴⁷.

Hoewel verschillende Waalse politici tevreden waren met de aanpassingen in verband met eentaligheid voor ambtenaren, moeten we dus oppassen met uitdrukkingen zoals een "algemene Waalse eis". Deze veralgemening is echter wel begrijpelijk, omdat sommige Kamerleden de consensus als "algemeen" construeerden. Zo is het opvallend dat Jules Mathieu alle partijgebonden identificaties vermeed. Zijn uiteenzetting bevatte vooral een

zeer duidelijk onderscheid tussen Vlaamse en Waalse kandidaat-ambtenaren en bij uitbreiding alle Vlamingen (die voor hem de uit-groep vormden) en alle Walen (de in-groep waartoe hij zelf behoorde)⁴⁸. De werkelijkheid verschilde echter van de perceptie van bepaalde parlementariërs zelf. Er ontstond inderdaad een zekere consensus tussen de meerderheid van de Walen, maar die was pas tijdens de debatten gegroeid. Nadat beide Mathieus aan het woord waren gekomen op het einde van het debat op 21 januari, hadden de andere Waalse Kamerleden de tijd om hun argumenten tot zich te laten doordringen, terwijl Frans Van Cauwelaert aan een toenadering kon werken. Het daaropvolgende debat vond immers pas plaats op 27 januari.

Aangezien hij verslaggever was, verschilden Frans Van Cauwelaerts identificatiepatronen enigszins van die van de andere Kamerleden. Vanwege zijn taak is het bijvoorbeeld logisch dat hij tijdens zijn uiteenzetting, meer dan de andere voorstanders van de nieuwe wet, een wij-gevoel probeerde te creëren over de partijgrenzen en regionale grenzen heen (zie bijlage één, de kolom "nationaal"). Zo haalde hij in zijn argumentatie soms ook de eenheid van het land aan, om de twijfelaars en tegenstanders van het wetsontwerp ervan te overtuigen dat deze niet in het gedrang zou komen. Er zijn echter eveneens vrij veel expliciete identificaties met de Vlaamse Kamerleden en de Vlamingen terug te vinden in het discours dat hij toen voerde. Deze subnationale zelfrepresentaties evolueerden van een identificatie met alle Vlamingen van de Centrale Afdeling, over

45. HARRY VAN VELTHOVEN, "Recensie...", p. 124. 46. PHK, 27.1.1932, p. 556. 47. PHK, 21.1.1932, p. 524-526. 48. *Idem*, p. 525-526.

een vertegenwoordiging van alle Vlamingen in de Kamer naar een identificatie met alle Vlamingen. Zoals ook uit de onderstaande bespreking blijkt, liet Van Cauwelaert in zijn toespraak van 27 januari duidelijk merken dat “de Vlamingen” bereid waren bepaalde toegevingen te doen aan de grieven van “de Walen”⁴⁹.

In zijn betoog verwees Frans Van Cauwelaert meermaals naar “*les Wallons*”, wat aanvankelijk enkel doelde op “de Walen” in de Kamer, die ongerust waren over de voordelen die Vlaamse ambtenaren zouden hebben tegenover hun Waalse collega’s. Verderop verwees hij met “*les Wallons*” echter naar de Waalse ambtenaren zelf, die benadeeld zouden worden volgens de bezorgdheden van verschillende Waalse politici. Daarna had Van Cauwelaert het over “*les Flamands*”, waarmee hij de Vlaamse ambtenaren bedoelde. Hij sprak zeer opvallend in naam van deze groep, zeker wanneer hij zei dat “wij, als Vlamingen, onszelf tevreden stellen met jobs die ons rechtmatig toekomen, ook al bezitten we voldoende kennis van het Frans om met voordeel te concurreren tegen de Walen”. (Niemand mocht aan zowel het Vlaamse als het Waalse rekruteringsexamen deelnemen.) Van Cauwelaert eindigde zijn betoog met de legitimering van de beslissing van de Centrale Afdeling, door de aanpassingen van de wet te koppelen aan het algemene belang van het land.

De Luikse liberaal Emile Jennissen leek geen problemen te hebben met Frans Van Cauwelaerts veralgemeningen en generaliseerde zelf verder, door te spreken in naam van

zowat alle Waalse parlementairen. Alsof hij alle Waalse Kamerleden vertegenwoordigde, zei hij dat de Walen voor de eerste keer hun volledige goedkeuring verleenden aan een wet over taalgebruik. Volgens hem schaarde de meerderheid van de Waalse katholieke, socialistische en liberale afgevaardigden zich achter het wetsontwerp. Ook hier blijkt weer dat de weinige partijgebonden identificaties of “alterificaties” voornamelijk tijdens onderbrekingen voorkwamen. De Luikse socialist Joseph Bologne stemde met Jennissens uitspraak in. Hiervoor gebruikte hij niet het Franse voornaamwoord “*je*”, maar wel “*nous*”, waarmee hij waarschijnlijk doelde op de goedkeuring van alle socialisten aan Waalse zijde.

Niet alle Waalse parlementsleden waren het hiermee eens. Henri Jaspar en Henri Carton, twee Waalse katholieken, reageerden fel op de veralgemeningen van Jennissen (en Van Cauwelaert) over “*les Wallons*”. De Luikse katholiek Jules de Gérardon wees er bovendien op dat ook niet iedereen op liberale banken de mening van Emile Jennissen deelde. Carton voegde eraan toe dat de meerderheid van de Waalse rechterzijde nog steeds aanhanger was van tweetaligheid voor hogere ambtenaren. De Waalse socialist Emile Carlier ontdeed Cartons standpunt van zijn legitimiteit, door te stellen dat hij sprak als “een Brusselse Waal”. De argumenten van andere politici werden dus regelmatig onderuit gehaald door precies de legitimerende zelfidentificatie van deze “anderen” aan te vallen.

Emile Jennissen pikte terug in met voorstellingen van stemmingen, die zijn eerdere

49. PHK, 27.1.1932, p. 550.

veralgemening zouden moeten nuanceren, maar tegelijk ook kracht bijzetten. Volgens hem waren de Waalse socialisten unaniem voor deze wet en zouden er ook voldoende positieve Waalse liberale en katholieke stemmen zijn. Als reactie op deze positieve voorspellingen constateerde Frans Van Cauwelaert dat er een goede verstandhouding was tussen Vlamingen en Walen, terwijl hij de duidelijke meningsverschillen tussen de Waalse politici onderling negeerde en dan vooral de tegenkanting aan de Waalse zijde van zijn partij. Na eerst zelf de eer opgestreken te hebben voor de positieve sfeer in de Kamer, drukte Van Cauwelaert op het hart dat het dankzij de goede wil en de loyaliteit van de Vlamingen was (die hij met "*nous*" aanduidde) dat de sfeer in de Kamer zo hartelijk was⁵⁰.

Later, tijdens de bespreking van de afzonderlijke artikelen, werd het duidelijk dat de onenigheden nog steeds niet weggewerkt waren en nuanceerde Frans Van Cauwelaert zijn eerdere vaststellingen. Hij erkende dat er verdeeldheid was onder de Walen, maar voegde eraan toe dat een aanzienlijk aantal Kamerleden toch niet wenste dat men hen tweetaligheid bij wet oplegde. Enkele Vlaamse katholieken, onder wie Van Cauwelaert nog het meest, konden het echter niet nalaten hun wens uit te drukken toch ooit nog tweetaligheid te verkrijgen op de hoge bestuursniveaus, al was het vanuit eigen initiatief en met de goede wil van de directeurs zelf⁵¹.

II. Geen Vlaming, maar ook geen Waal : de identiteitscrisis van de Brusselse Kamerleden

De discussies over de Brusselse openbare administratieve overheidsdiensten kunnen opgedeeld worden in twee grote stukken. Zo werd er enerzijds gedebatteerd over welke gemeenten tot de Brusselse agglomeratie behoorden. Anderzijds werd de regeling voor de Brusselse agglomeratie zelf onder de loep genomen, wat voor deze bijdrage interessantere discussies opleverde. De Centrale Afdeling had de oorspronkelijke tekst, die de vorige regering over dit onderwerp had voorgesteld, integraal overgenomen. Deze leek zeer sterk op de regeling van 1921⁵². Zo mochten gemeenteraden nog hun interne diensttaal kiezen. De Waalse socialist Jules Mathieu, die pleitte voor een doorgedreven eentaligheid in Wallonië, toonde zich mild over de tweetaligheid in de Brusselse agglomeratie, omdat volgens hem "de Waalse zaak" anders benadeeld zou worden. De onderstaande bespreking van het korte fragment dat binnen Mathieus betoog op 21 januari paste, toont aan dat identificaties van Brusselse volksvertegenwoordigers vaak problematisch waren⁵³.

De (respectievelijk katholieke en liberale) Fransgezinde Brusselaars Paul Wauwermans en Adolphe Max creëerden een identiteit die de Vlaamsgezinde vertegenwoordigers van

50. *Ibidem*. 51. *PHK*, 10.2.1932, p. 746. 52. *PHK*, 20.1.1932, p. 498. 53. *PHK*, 21.1.1932, p. 525.

De Luikse katholiek Jules de Gérardon was één van de hoofdrolspelers in het debat en hevig tegenstander van de taalkundige opdeling volgens het territorialiteitsprincipe. (Foto Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, dienst Archief en Documentatie)

hetzelfde arrondissement buitensloot, zoals de socialistische François Gelders en Guillaume Melckmans. Vooral Wauwermans zei expliciet dat Brussel meer Frans dan Vlaams was, waarna Gelders hem ervan beschuldigde Brussel te denationaliseren. Jules Mathieu probeerde de twee groepen te verzoenen door te stellen dat al deze volksvertegenwoordigers verkozen waren door het Brusselse volk, maar dat de ene groep de Franse cultuur vertegenwoordigde en de andere eerder de Vlaamse⁵⁴. Over de Brusselse agglomeratie waren zulke korte interventies als die van Mathieu de interessantste. Deze kwamen ook vaker voor dan lange toespraken, wat ervoor zorgde dat slechts vier uiteenzettingen over dit thema geschikt en lang genoeg waren om er de identificatiepatronen van in een tabel op te nemen (zie bijlage één, tabel twee). De betogen van de voorstanders waren bovendien beduidend korter dan die van de tegenstanders, die aan de hand van diverse identificaties en “alterificaties” hun ongenoegen lieten blijken. Vanwege het subthema is de identificatiekolom “regionaal/ lokaal/volk” dit keer wel voor alle sprekers ingevuld. Bij de niet-Brusselse volksvertegenwoordigers duiden de cijfers in deze kolom meestal niet op een expliciete identificatie met de Brusselaars zelf, maar wel op een formulering van wat er met de gemeenten van de Brusselse agglomeratie diende te gebeuren⁵⁵.

Al bij de bespreking van het eerste artikel, dat enkel aan Vlaamse en Waalse administra-

tieve diensten gewijd was, werd er gediscussieerd over de Brusselse situatie. Hoewel het territorialiteitsbegrip als algemeenheid geconstrueerd werd, bestonden er tijdens de debatten verschillende interpretaties van. Niet alleen over hoe doorgedreven (tot in welke graad) de eentaligheid moest worden doorgevoerd, was er onenigheid. Zelfs over welk gebied nu precies Vlaams was, bestond nog discussie. Een amendement van de Antwerpse frontist Herman Vos voegde de Brusselse agglomeratie toe aan de lijst met Vlaamse provincies, waar het Nederlands de officiële taal van de staats-, provincie- en gemeenteadministraties moest worden⁵⁶. Ter verdediging van het amendement, op 3 februari, meende hij dat alle Vlamingen het erover eens waren dat Brussel Vlaamse grond was en dat bij de Vlamingen het voorstellen en de wil bestonden “om de politiek van denationalisatie te keer te gaan”. Hij identificeerde zich dus relatief vaak op het subnationale niveau en vermeldde opvallend weinig de Brusselse agglomeratie zelf.

In de tabel zijn Herman Vos’ verwijzingen naar de bewoners van de Brusselse agglomeratie opgenomen onder regionale identificaties in plaats van onder “alterificaties”, aangezien hij Brussel overduidelijk als Vlaams grondgebied beschouwde. Bepaalde verwijzingen naar België, zoals het “Belgische staatsfetisjisme” van andere Kamerleden, zijn dan weer ondergebracht onder nationale “alterificaties”, omdat Vos zich hier duidelijk tegen afzette. De frontist identificeerde zich zeer

54. *Ibidem*. De Brusselse Kamerleden of Brusselaars in het algemeen werden niet negatief als uit-groep “gealterificeerd”. Het was immers vooral de bedoeling om de betrokkenheid met de bewoners en ambtenaren van deze agglomeratie aan te tonen. 55. Bijvoorbeeld : FRANS VAN CAUWELAERT, *PHK*, 3.2.1932, p. 613-616, 619, 621-622, 624. 56. *PHK*, 3.2.1932, p. 612.

expliciet met het Vlaamse volk en niet met de Vlaamse Kamerleden. De frontpartij werd als enige rechtmatige vertegenwoordiger van het Vlaamse volk tegenover de andere partijen geplaatst. Soms was de grens tussen de twee belangrijkste identificaties echter zeer vaag. Terwijl in een vorige zin het woord “wij” nog verwees naar “wij, de Vlamingen”, kon het in de volgende zin al “wij, de frontisten” betekenen. Door middel van een subtiële verandering van de invulling van het voornaamwoord leek Vos de Vlaamse belangen gelijk te willen stellen aan het ideeëngoed van de Vlaams-nationalisten.

Aangezien het tweede deel van Herman Vos’ toespraak gewijd was aan een bespreking van eerdere uitspraken van de rapporteur, bestond de meerderheid van de “alterificaties” uit expliciete, veelal beschuldigende verwijzingen naar Frans Van Cauwelaert. Hoewel de frontisten in de Kamer een minderheid vormden, keerde Vos in zijn discours de rollen om. In uitspraken zoals “een kloof tusschen u en ons” plaatste hij alle Vlaams-nationalisten (en bij uitbreiding het hele Vlaamse volk) tegenover de verslaggever en zonderde hem hiermee af van zijn politieke vrienden⁵⁷. Van Cauwelaert verwoordde evenwel zelf de droom om Brussel “in hare Vlaamsche traditie eenmaal hersteld te zien”. Hij achtte het echter onmogelijk de Brusselse agglomeratie te dwingen zich zomaar bij Vlaanderen aan te sluiten⁵⁸. De verslaggever verwoordde hoe belangrijk het was voor het succes van de wet dat deze bijval oogstte bij de andere parlementsleden, alsook bij het publiek⁵⁹.

Frans Van Cauwelaert beschouwde Brussel als een oorspronkelijk Vlaamse stad en identificeerde zichzelf tegelijk met de Vlaamse belangen in de Brusselse agglomeratie, waardoor zijn cijfers in de identificatiekolommen “subnationaal/volk” en “regionaal/volk” relatief hoog liggen. Zijn eerste toespraak op 3 februari was vooral gericht tegen “*M. Vos et ses amis*”, die hij als “*illogiques*” omschreef, wat de uitzonderlijk hoge cijfers bij partijgebonden en vooral individuele “alterificaties” verklaart. Verderop in zijn discours breidde hij zijn kritiek uit en viel hij expliciet de Vlaams-nationalisten aan, terwijl hij de taal van zijn betoog naar het Nederlands veranderde. Zijn tweede en derde toespraak van die dag waren opnieuw in het Frans en dienden vooral om het amendement van Louis Boeckx en dat van Adolphe Max te bekritisieren⁶⁰.

De rapporteur kreeg de steun van de Brusselse katholieken, die, op Paul Wauwermans na, allemaal voor de wet stemden⁶¹. “Bij de Brusselse socialisten stond de Vlaamsgezinde François Gelders tegenover de Fransgezinden,” schrijft Maarten Van Ginderachter⁶². Zo lijkt het echter alsof Gelders als enige moest opboksen tegen een handjevol anti-Vlaamse socialisten, terwijl de Fransgezinde Léon Meysmans de enige Brusselse socialist was die zich onthield bij de stemming en die zelfs openlijk het Nederlands wou terugdringen⁶³. Hij zette zich bijvoorbeeld sterk af tegen de regel dat, in de gemeenten van de Brusselse agglomeratie, alle ambtenaren die contact hadden met het publiek beide talen moesten

57. PHK, 3.2.1932, p. 612-613, 615-616. 58. PHK, 3.2.1932, p. 615. 59. *Idem*, p. 616.

60. PHK, 3.2.1932, p. 613-616, 619, 621-622, 624. 61. PHK, 2.3.1932, p. 1075. 62. MAARTEN VAN GINDERACHTER, “Heibel ...”, p. 409. 63. PHK, 2.3.1932, p. 1075.

kennen. Samen met de liberale Brusselse volksvertegenwoordiger Léon Mundeleer diende hij dan ook een amendement in waarin de kennis van beide landstalen slechts opgelegd werd aan "een voldoende aantal op normale en gewone wijze in betrekking met het publiek zijnde ambtenaren"⁶⁴. Meysmans wou er bovendien aan toevoegen dat deze beambten evenredig verdeeld moesten worden volgens de getalsterkte van de taalminderheid⁶⁵. Aan het begin van zijn discours refereerde hij dan ook regelmatig aan de ambtenaren, wat het cijfer binnen de categorie "beroepsgebonden identificaties" aanvankelijk de hoogte in joeg.

Doorheen zijn betoog identificeerde Léon Meysmans zich daarenboven zeer vaak met de Brusselaars. In tegenstelling tot de niet-Brusselse volksvertegenwoordigers verwees hij op het regionale niveau niet alleen naar wat er in de agglomeratie moest gebeuren, maar identificeerde hij zich ook werkelijk met "*les Bruxellois*" en "*le public*". Het is hierbij zeer opvallend dat hij geen enkele keer een in-groep voor de Brusselse volksvertegenwoordigers creëerde, waarschijnlijk omdat het toen al duidelijk was dat de Vlaamsgezinde Brusselaars zoals François Gelders zijn mening niet deelden. Een partijgebonden identificatie ontbrak om dezelfde reden⁶⁶.

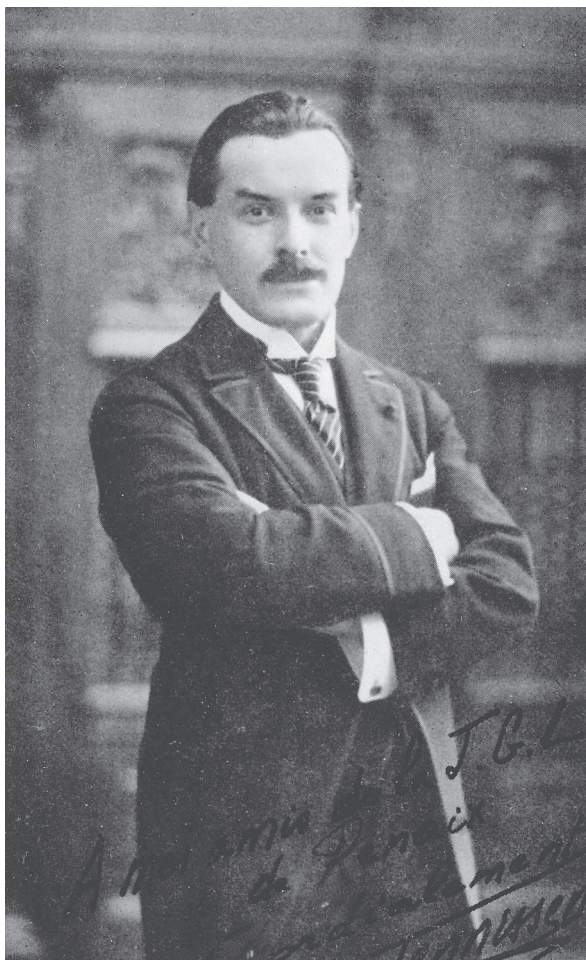
Léon Meysmans begon zijn betoog met verschillende waarschuwingen, waarbij "*vous*" gericht was tot alle Kamerleden. Later werden "*vous*" en "*on*" steeds vaker gebruikt om een uit-groep van Vlaamse Kamerleden te

creëren. Soms leken deze voornaamwoorden aanvankelijk zeer breed ingevuld te kunnen worden en was de grens tussen alle Kamerleden of enkel de Vlaamse zeer dun, maar uit de context werd het vaak duidelijk dat Meysmans enkel zijn pijlen richtte op zijn Vlaamse collega's, van wie hij sommigen specifiek bij naam noemde. Andere keren waren de "alterificaties" van deze groep dan weer zeer expliciet en schetste hij tegelijk meteen zijn eigen, contrasterende Waalse identiteit. Zo stelde hij eerst dat "men" Brussel beschouwde als Vlaamse grond die "men" wou veroveren, terwijl hij iets later letterlijk van "de Vlamingen" sprak, met wie hij klaarblijkelijk niets te maken had⁶⁷.

Dat laatste was ook Staf Declercq opgevallen, de enige Vlaams-nationalistische vertegenwoordiger van Brussel. Declercq daagde Meysmans uit met de vraag of hij dan geen Vlaamse collega was: "*Vous n'êtes pas un collègue flamand ?*". Meysmans antwoordde dat hij een Waal was, waarop Declercq "*Pas depuis longtemps ?*" vroeg, naar aanleiding van de Vlaams klinkende naam van zijn collega. Meysmans antwoordde hierop dat hij Waal was sinds zijn geboorte, waarna de Brusselse frontist gelach van zijn Vlaams-nationalistische collega's uitlokte door "*Le Wallon Meysmans !*" te roepen⁶⁸.

Het is logisch dat de frontisten zich afzetten tegen de Fransgezinde Kamerleden. Opvallender is de reactie van Guillaume Melckmans, net als Léon Meysmans een socialist die Brussel vertegenwoordigde. Als antwoord op

64. PHK, 11.2.1932, p. 777. 65. PHK, 11.2.1932, p. 778. 66. *Idem*, p. 776, 778-782. 67. *Ibidem*. 68. PHK, 11.2.1932, p. 780.

De Luikse liberaal Emile Jennissen, voorstander van de nieuwe taalwet, zag zichzelf als vertegenwoordiger van alle Waalse Kamerleden. (Foto Liberaal Archief)

specifieke uitspraken van enkele Vlaamse Kamerleden (die hij met “vous” aanduidde), sprak Meysmans : “*[N]ous, Bruxellois, (...) nous avons bien le droit d’exprimer nos préférences pour la culture française, de même que vous avez le droit d’exprimer vos préférences pour la culture flamande*”⁶⁹.

De Vlaamsgezinde Guillaume Melckmans diende hem van antwoord door te stellen dat Léon Meysmans niet van Brussel kwam, maar een Waal was⁷⁰. Niet François Gelders, maar Meysmans was dus eerder de uitzondering binnen de socialistische partij. De visie van deze laatste sloot veeleer aan bij die van enkele liberale Brusselaars (Adolphe Max en Léon Mundeleeu), die meer moeilijkheden hadden met de nieuwe wet dan de socialisten⁷¹. Zoals ook uit de bespreking van het eerste subthema bleek, waren de meeste Franstalige socialisten positief over de wet. Net als Jules Mathieu gingen de Luikse Léon Troclet en de Brusselse Max Hallet akkoord met de regeling voor de Brusselse agglomeratie, maar eisten ze eerst meer uitleg van de rapporteur.

Dit leidde tot vrij korte, maar interessante toespraken met zeer specifieke identificatiepatronen. Zo bekommerde Max Hallet zich voornamelijk om de toekomstige ambtenaren die uit de armere arbeidersklasse konden komen. Aan de hand van een voorbeeld over jongeren uit Limburgse arbeidersgezinnen, die dichterbij de Luikse dan bij de Gentse universiteit woonden, toonde hij aan dat niet enkel taal, maar ook afstand een rol speelde

bij de keuze van een opleiding. Hallet wilde er door de rapporteur van verzekerd worden dat ook hun diploma in Vlaanderen geldig was om er als ambtenaar aan de slag te mogen gaan. In de tabel uitte zich dit in een relatief hoog cijfer onder klasse-, leeftijds- of beroepsgebonden identificaties. Hallet was de eerste die zich zo opvallend identificeerde met de arbeidersklasse. Bij eerdere cijfers van andere volksvertegenwoordigers in deze kolom waren de hoge aantallen voornamelijk te danken aan verschillende verwijzingen naar de ambtenaren en af en toe naar de jongere generatie. Een klassegebonden identificatie kwam zelden voor⁷².

III. Tussen erkenning en ridiculisering van identificaties : rechten voor de Duitstaligen

Hoewel het oorspronkelijke artikel uit het wetsontwerp van de Centrale Afdeling met betrekking tot de Duitstaligen in de provincie Luik letterlijk overgenomen werd in de wet, zijn er zowel tijdens de algemene debatten in januari als tijdens de bespreking van de artikelen in februari en zelfs nog tijdens de tweede lezing ervan discussies ontstaan over de rechten van de Duitstaligen in het oostelijk deel van Wallonië. Het artikel luidde als volgt : “Deze wet is niet van toepassing op de kantons Eupen, Malmedy en Saint-Vith”⁷³.

Het ontbreken van bepalingen voor de Duitstalige bevolking heeft tot felle discussies

69. *Idem*, p. 781. 70. *Ibidem*. 71. PHK, 2.3.1932, p. 1075. 72. PHK, 17.2.1932, p. 831-833, 835, 840. 73. PHK, 17.2.1932 en 2.3.1932, p. 843, 1065.

geleid. Dit probleem werd voor het eerst geïntroduceerd door de katholiek Pierre David, een vertegenwoordiger van Verviers, gesteund door partijgenoot Sébastien Winandy, een volksvertegenwoordiger van hetzelfde arrondissement. In zijn betoog leek David oprecht begaan met het lot van de Duitstaligen in zijn regio. Hij opperde dat er buiten de drie opgesomde kantons nog een aantal Luikse en Luxemburgse gemeenten bestonden, waar volgens de laatste volkstelling bleek dat de meerderheid er Duits sprak en waar geen rekening mee gehouden werd in de nieuwe wet⁷⁴. Later steunde de socialist Jules Hoen, die ook Verviers vertegenwoordigde, openlijk de visie van David⁷⁵.

Niet toevallig waren de pleitbezorgers van de zaak van de Duitstaligen volksvertegenwoordigers van de arrondissementen Verviers (zie hoger) en Aarlen (zoals Fernand Van den Corput en Jean Merget). Zij lieten regelmatig aanvoelen dat ze vertrouwd waren met de zaak en identificeerden zich dan ook opvallend frequent met wat ze de Duitstalige gemeenten noemden (zie bijlage één)⁷⁶. Daarnaast sprak Pierre David aanvankelijk vaak de andere Kamerleden aan om hen te waarschuwen voor de negatieve gevolgen van de wet. Na reacties van verschillende volksvertegenwoordigers veranderde hij echter deze tactiek in zijn volgende betogen. Net als de Luxemburgse katholiek Edouard Van den Corput verwees David op 17 februari steeds vaker naar individuele politici en creëerde hij een in-groep van gelijkgestemde

collega's uit dezelfde regio, wat voor enkele impliciete regionale verwijzingen op Kamerniveau zorgde. Van den Corput maakte zulke verwijzingen af en toe expliciet, wanneer hij bijvoorbeeld letterlijk meende "*au nom de mes collègues catholiques du Luxembourg*" te spreken⁷⁷.

De bekommernis om de Duitse minderheden werd door Edouard Van den Corput echter als argument gebruikt om tegen een (door-gedreven) administratieve splitsing in te gaan en de Vlaamse eis te bekritiseren. Hij stelde dat, als er van onder tot bovenaan de ladder een absolute scheiding zou komen van de administratie in een eentalig Vlaams en een eentalig Waals deel, er vroeg of laat een volledig Duits-eentalige administratie zou moeten komen om de balans gelijk te trekken. Als extra dreigement voegde hij eraan toe dat dit voor zware financiële lasten zou zorgen. In zijn eerste betoog uitte hij dan ook regelmatig zijn bekommernis over het Belgische volk in het algemeen⁷⁸.

Maarten Van Ginderachter schrijft dat de Vlaamsgezinden neutraal stonden tegenover wettelijke bestuursrechten voor Duitstaligen, "maar ze wilden de bereikte akkoorden er niet voor op de helling zetten"⁷⁹. Voor Frans Van Cauwelaert was dit inderdaad het geval⁸⁰, maar bij andere Vlaamsgezinden kan toch een tegenkanting vastgesteld worden die uitgelokt werd door de subtiële ridiculisering van het Vlaamse eisenpakket. Ook al was het misschien niet de bedoeling van Pierre David

74. PHK, 27.1.1932, p. 544-546. 75. PHK, 3.2.1932, p. 611. 76. Bijvoorbeeld : PIERRE DAVID, PHK, 17.2.1932, p. 844. 77. *Idem*, 27.1, 17.2 en 2.3.1932, p. 544-546, 843-844, 1071. PHK, 28.1, 4.2, 17.2 en 2.3.1932, p. 578-579, 669, 846-847, 1068, 1071. 78. *Idem*, 28.1.1932, p. 578. 79. MAARTEN VAN GINDERACHTER, *De politieke partijen...*, hfdst. 9.3.1. 80. PHK, 2.3.1932, p. 1071.

In de jaren 1930 raakte de taalactivist Florimond Grammens bekend met protestacties waarbij onwettige opschriften in het Frans werden overschilderd of beschadigd. Lang voor de taalgrens werd vastgelegd, wou Grammens hiermee aandacht vragen voor de toepassing van de taalwetgeving. (Foto ADVN)

en de anderen om te spotten met de Vlaamse eis en waren ze echt begaan met de situatie die ze zelf meemaakten in Luik of Luxemburg, sommige Vlaamse volksvertegenwoordigers voelden hun eisen wel aan als een ridiculisering. De Vlaamse socialist Camille Huysmans zei zelfs letterlijk : *"Vous nous rendez ridicules"*. Met *"vous"* doelde hij op David en consorten en met *"nous"* verwees hij naar de Vlaamse Kamerleden⁸¹. Huysmans' aanvoelen kan ontstaan zijn doordat de zaak van de Duitstaligen vooral bepleit werd door enkele Waalse katholieken. Verschillende leden van deze fractie hadden al eerder het Vlaamse eisenpakket bekritiseerd. David en consorten kregen echter de steun van enkele socialisten van het arrondissement Verviers, Jules Hoen en Mathieu Duchesne, maar deze waren twee uitzonderingen binnen hun partij⁸².

Tegenkantingen kwamen er niet alleen van Vlaamse, maar ook van Luxemburgse volksvertegenwoordigers, die hun stem voornamelijk lieten horen tijdens de eigenlijke bespreking van het artikel over de Oostkantons. Toen merkten ze immers dat de vraag van David ernstig genomen werd door de regering, die een amendement had opgesteld om ook de Duitse taal te betrekken bij de regelingen onder thema één⁸³. De meerderheid van de Luxemburgse Kamerleden vreesde voor negatieve gevolgen van de toepassing van dit amendement in hun regio om twee redenen. Ten eerste vonden ze het onverantwoord om taalproblemen te creëren in een gebied waar er geen waren⁸⁴.

Ten tweede werd het Belgische Duits niet als echte taal beschouwd, maar als dialect of tongval (*"patois"*), dat slechts vaag op het Duits leek.

Deze visie werd geïntroduceerd door Camille Ozeray, een liberale vertegenwoordiger van Aarlen-Marche-Bastenaken, die in zijn eerste betoog vooral vaak verwees naar gemeenten uit zijn eigen arrondissement, waar volgens hem de Franse taal steeds meer gangbaar werd in het dagelijkse leven. Met het gebruik van *"nous"* creëerde hij dus meestal een in-groep van alle tegenstanders onder de Luxemburgse bevolking (zie bijlage één). In zijn tweede betoog identificeerde hij zich nog explicieter met de bevolking uit deze regio, toen hij letterlijk sprak van *"notre région"* waaraan onmogelijke verplichtingen werden opgelegd. Aan het einde van zijn laatste uiteenzetting trachtte hij de rest van de Kamer ervan te overtuigen dat zijn visie zowel door liberale als door socialistische en katholieke figuren gedeeld werd⁸⁵.

Socialist Edmond Jacques pikte hier meteen op in en gebruikte dezelfde argumenten. Hij identificeerde zich voornamelijk met de Luxemburgse Belgen en net als Camille Ozeray verengde hij deze groep slechts zelden tot op het parlementaire niveau. Toen hij dit wel deed, verwees hij expliciet naar *"mes honorables collègues du Luxembourg"*. Terwijl in zijn eerste betoog zijn socialistische blik nog af en toe duidelijk werd, doordat hij zijn bekommernis toonde om de ouderen en de arbeidersbevolking uit zijn

81. PHK, 17.2.1932, p. 844. 82. PHK, 2.3.1932, p. 1075. 83. PHK, 17.2.1932, p. 843.

84. *Idem*, p. 844. 85. PHK, 17.2 en 2.3.1932, p. 844-847, 1065-1066, 1069.

regio, lag in zijn tweede uiteenzetting vooral de nadruk op cijfergegevens uit volkstellingen in de gemeenten uit de provincie Luxemburg, waarmee hij de aanhangers van het regeringsamendement (“vous”) alsnog wou overtuigen⁸⁶.

De bovenstaande sprekers leken bang voor een “germaniseringsoffensief” dat deed denken aan de Duitse bezetting⁸⁷. Vanwege zulke “schadelijke interpretaties” zag Edouard Van den Corput al vrij snel af van zijn wensen, wat zich op de laatste discussiedag ook uitte in een volledig ander identificatiepatroon. Terwijl hij voorheen de nadruk legde op het Duitstalige volk van “zijn” arrondissement, verweerde hij zichzelf (en zijn collega’s met wie hij een amendement had ingediend) op de laatste dag tegen de “kwaadsprekers”⁸⁸. De tegenstanders kregen de steun van nog meer collega’s uit andere arrondissementen, zoals de socialisten Léon Troclet en Emile Vandervelde, die hoopten dat de oorspronkelijke tekst van het artikel hersteld zou worden⁸⁹. Deze vraag kwam niet alleen van socialistische zijde. De Luikse liberaal Emile Jennissen verklaarde dat Jules Renkin toch niet hield aan dit amendement en stelde vast dat het beter zou zijn om het te laten vallen, aangezien er zich noch in Luik, noch in Luxemburg taalproblemen voordeden. Bovendien waren alle volksvertegenwoordigers van Luxemburg volgens hem tegenstanders van het amendement⁹⁰.

Uiteindelijk werd het oorspronkelijke artikel hersteld, tegen de zin van Pierre David en Jules Hoen, die beiden nog tot vlak voor de stemming hun standpunt bleven verdedigen, maar genegeerd werden⁹¹. Samen met Mathieu Duchesne onthielden ze zich bij de stemming van de wet, omdat ze hun visie niet hadden kunnen doordrukken⁹². De reden waarom zij als enige drie nog dwarslagen vanwege het ontbreken van een regeling voor Duitstaligen, ligt waarschijnlijk in het feit dat ze het arrondissement Verviers vertegenwoordigden, waar de situatie sterker leefde dan in Luxemburg. Edouard Van den Corput, die de rechten van de Duitstalige bevolking had aangegrepen om de Vlaamse eis te bekritisieren, stemde toch voor de wet.

IV. Conclusie

Werpt deze bijdrage nu een nieuw licht op de bestaande verhalen over de totstandkoming van de taalwetgeving van 1932? In dit artikel wordt de aandacht verschoven van de uiteindelijke resultaten naar het proces dat eraan voorafging en dus naar de vrij complexe in- en uitsluitingsdynamieken die achter de relatief eenduidige stemming schuilgingen. Hieruit blijkt dat de spanningen – voornamelijk binnen de Franstalige en de Brusselse groepen – veel groter waren dan in de bestaande literatuur wordt erkend.

⁸⁶. *Idem*, p. 844, 1065-1068. ⁸⁷. *PHK*, 17.2.1932, p. 845. ⁸⁸. *PHK*, 4.2 en 2.3.1932, p. 669, 1071. ⁸⁹. *PHK*, 2.3.1932, p. 1070. ⁹⁰. *Ibidem*. ⁹¹. *PHK*, 2.3.1932, p. 1071-1072. ⁹². *Idem*, p. 1075.

De socialist Camille Huysmans was tweemaal voorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers, van 1936 tot 1939 en van 1954 tot 1958. Een spotprent van de kunstenaar Marc. Eemans verbeeldt Huysmans als Kamervoorzitter in de jaren 1930, voor een kwart als Vlaamse leeuw en voor drie kwart als Waalse haan. (Pentekening Marc. Eemans, AMVC)

Eenzijds was de steun aan het territoria-
liteitsprincipe niet zo eenduidig Waals als
gedacht. Anderzijds was de tegenstand niet
eenvoudig liberaal. Tijdens de discussies
werden relatief weinig partijgebonden ver-
wijzingen gebruikt. Vermoedelijk om zo veel
mogelijk collega's van andere strekkingen
ervan te overtuigen zelf dicht bij het volk te
staan en de mening van velen te verkondigen.
Hierdoor leek het voorstel van de Nijvelse
socialist Jules Mathieu tot een doorgedreven
eentaligheid een eis die door alle Walen
gedeeld werd. Er was echter eerder sprake van
een consensus, die vooral tussen de Waalse
socialisten onderling ontstaan was en die
zich tijdens de debatten met de steun van
enkele progressieve Waalse katholieken en
liberalen verder ontwikkeld had. Voor een
aanzienlijke groep Waalse parlementairen
ging de doorgedreven opsplitsing evenwel
nog een stap te ver. De steun van de
Waalse conservatieve katholieken aan het
territorialiteitsprincipe was immers duidelijk
veel kleiner. Bovendien was dit principe zelf
geen eenduidig begrip. Zowel de geogra-
fische als de ambtelijke grens van het terri-
torialiteitsbeginsel – tot in welke rang werd
eentaligheid verwacht? – vormden nog be-
langrijke punten van discussie tijdens alle
vergaderingen over het wetsontwerp.

Wat de Brusselse zaak betreft, voelden de
verschillende belangengroepen niet alleen een
bedreiging van hun taal, maar speelde die factor
“territorium” sterk mee. De kolom “regionaal/
Kamerleden” bleef voor dit thema echter
onverwacht leeg. De positie van de Brusselse
volksvertegenwoordigers moet dan ook als
een aparte positie begrepen worden. Hoewel

zij niet duidelijk “gealterificeerd” werden,
was hun eigen identificatie problematisch. Ze
bleven als het ware verweesd achter tussen
de identificatiestrategieën van Vlaamse en
Waalse Kamerleden, die vaak in eenzelfde
toespraak een subtiele overgang maakten van
een beperkte in-groep binnen het halffrond
naar een veel bredere identificatie met (een
bepaald deel van) de bevolking. Zo leek
de Vlaams-nationalist Herman Vos aan de
hand van een impliciete verschuiving van
de betekenis van het voornaamwoord “wij”
de eisen van zijn eigen partij gelijk te stellen
aan die van “de Vlamingen”. Zowel de
katholieke als de liberale tegenstanders van
de nieuwe wet gebruikten dan weer vaak
“het nationale belang” en “de eenheid van
het land” als argumenten om de splitsing
van de administraties niet ten top te drijven.
Voornamelijk wanneer hun identificatie met
de Waalse subnatie niet slaagde, konden
ze in eenzelfde discours overgaan op een
identificatie met de centrale, overkoepelende
natie.

Pas bij de bespreking van het thema over
de Duitse taal werden er af en toe regionale
verwijzingen op het parlementaire niveau
gemaakt, maar ook hier kwam de constructie
van een in-groep die niet beperkt bleef tot
de Kamerleden het vaakst voor. Aan de hand
van een eigen identificatiepatroon (met
de lokale bevolking uit “hun” regio als in-
groep) trachtten de vertegenwoordigers van
een “Duitstalige” regio een eigen plaats op
te eisen. Deze identificaties moesten echter
doorheen de discussies aangepast worden.
De perceptie van de eis van de Luikse
socialist Pierre David en consorten als een

germaniseringsoffensief of een ridiculisering van het Vlaamse eisenpakket overschaduwde immers de in-groep die ze voor zichzelf gecreëerd hadden.

Binnen eenzelfde thema en binnen een enkel discours van eenzelfde spreker evolueerden de identificatiepatronen dus onvermijdelijk. Zo werd niet steeds vooraf strategisch bepaald wie tot de uit-groep behoorde, maar werden de identificaties en “alterificaties” bijgestuurd op basis van de reacties van andere Kamerleden. Eenzelfde betoog kon dan ook op verschillende geografische niveaus zowel impliciete als expliciete identificaties en

“alterificaties” bevatten. Deze konden dan weer afgewisseld worden met partij-, klasse-, leeftijds- of beroepsgebonden verwijzingen. Het citaat in de titel van deze bijdrage leidt een duidelijk voorbeeld in van een Kamerlid dat uiteindelijk zelfs verstrikt geraakte in zijn eigen netwerk van overlappende identificaties⁹³. Ook bij een veelbestudeerd onderwerp, zoals de taalwetten inzake bestuur en administratie, kan een methodologisch vernieuwende studie van conflicterende identificatie- en “alterificatiepatronen” dus nog algemeen aangenomen vaststellingen nuanceren, hertekenen of juist duidelijker zichtbaar maken.

*KAREN LAUWERS (*1989) is afgestudeerd als leerkracht geschiedenis, Frans en biologie aan de Karel de Grote-Hogeschool in Antwerpen en als master geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen, met een thesis over “De grenzen van de hoffelijkheid. Het vroege gebruik van het Nederlands in de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers (1888-1910)”.*

93. PHK, 11.2.1932, p. 781.

Bijlage 1

TABEL 1

TABEL 1		"Identificatievragen"						"Alterificatievragen"							
		Nationaal		Subnationaal		Regionaal / lokaal		Partij-gebonden	Klasse-/beroeps-/leeftijdsgen	(Bijna) alle Kamerleden (nt nader omschr.)	Subnationaal	Regionaal	Partij-gebonden		1 Kamerlid
Thema Vlaanderen & Wallonië		Kamerleden	Volk	Kamerleden	Volk	Kamerleden	Volk								
Pro :		52	35	34	70		1	4	60	20	61	9	3	34	383
TOTAAL		13,6%	9,1%	8,9%	18,3%		0,3%	1,0%	15,7%	5,2%	15,9%	2,3%	0,8%	8,9%	100%
Jemissen (lib., Luik)															
20 januari		15	3		13				20	4	11			6	
J. Mathieu (BWP, Nijvel)															
21 januari		8	6	6	34		1		22	2	32	9		14	
Van Cauwelaert (kath., A'pen)															
27 januari		29	26	28	23			4	18	14	18		3	14	
Contra :		71	58	7	51			9	156	77	32	3	11	67	542
TOTAAL		13,1%	10,7%	1,3%	9,4%			1,7%	28,8%	14,2%	5,9%	0,6%	2,0%	12,4%	100%
De Gérardon (kath., Luik)															
21 januari		22	12	1	30			9	24	26	5		3	16	
Janson (lib., Doornik-Aat)															
21 januari		30	16	1	13				75	30	7		6	39	
Housiaux (kath., Dinant-Ph.)															
27 januari		19	30	5	8		1		57	21	20	3	2	12	
		123	93	41	121		13	216	97	93	12	14	101	925	
TOTAAL		13,3%	10,1%	4,4%	13,1%		0,1%	1,4%	23,4%	10,5%	10,1%	1,3%	1,5%	10,9%	100%

TABEL 2

TABEL 2		"Identificatievragen"								"Alterificatievragen"					
		Nationaal		Subnationaal		Regionaal / lokaal		Partij-gebonden	Klasse-/beroeps-/leeftijdsgebonden	(Bijna) alle Kamerleden (niet nader omschr.)	Subnationaal	Regionaal	Partij-gebonden	1 Kamerlid	
		Kamerleden	Volk	Kamerleden	Volk	Kamerleden	Volk								
Thema Brussel															
Pro :	TOTAAL	32	5	3	39		101	6	50	5			36	77	354
		9,0%	1,4%	0,8%	11,0%		28,5%	1,7%	14,1%	1,4%			10,2%	21,8%	100%
Van Cauwelaert (kath., A'pen)															
3 februari		28	5	1	29		76	6	1	3			36	72	
Hallet (BWP, Brussel)															
17 februari		4		2	10		25		49	2				5	
Contra :		22	16	3	99		171	28	61	83	71	7	16	103	680
	TOTAAL	3,2%	2,4%	0,4%	14,6%		25,1%	4,1%	9,0%	12,2%	10,4%	1,0%	2,4%	15,1%	100%
Vos (Vlaams-nation., A'pen)															
3 februari		3	5	2	55		13	28	8	7	7		9	63	
Meysmans (BWP, Brussel)															
11 februari		19	11	1	44		158		53	76	64	7	7	40	
TOTAAL		54	21	6	138		272	34	111	88	71	7	52	180	1034
		5,2%	2,0%	0,6%	13,3%		26,3%	3,3%	10,7%	8,5%	6,9%	0,7%	5,0%	17,4%	100%

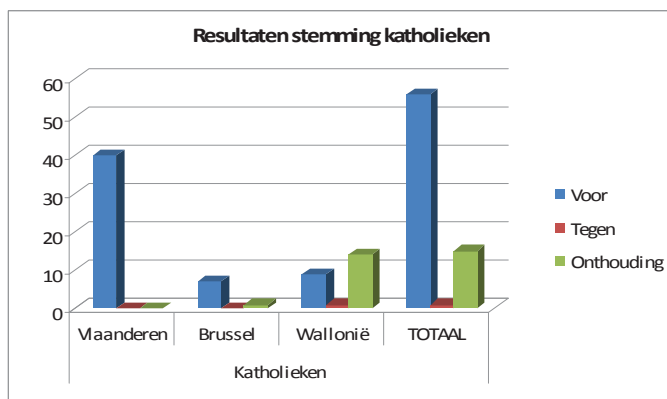
TABEL 3

Thema Rechten voor de Duinstadigen		"Identificatievragen"										"Alterificatievragen"					Totaal
		Nationaal		Subnationaal		Regionaal / lokaal		Partij-gebonden	Klasse-/beroeps-/leeftijdsgelaten	(Bijna) alle Kamerleden (niet onder omvang 3)	Subnationaal	Regionaal	Partij-gebonden	1 Kamerlid			
		Kamerleden	Volk	Kamerleden	Volk	Kamerleden	Volk										
Pro :		28	28	9	29	214	8	34	34	11	15	1	62	371	100%		
TOTAAL		5,0%	8,0%	1,0%	5,8%	45,4%	1,7%	7,2%	7,4%	2,1%	3,2%	0,2%	13,2%				
David (kath., Verviers)																	
27 januari		11	10		3	116		9	24	9	4			8			
17 februari		2	2			22		2	3	2				3			
2 maart		1	1		4	19		1	5					1			
Van den Corput (kath., Aarlen-Mur-Bast.)																	
28 januari		7	17		1	2		12	3					4			
4 februari		/	/		/	7		1	6	1				5			
17 februari		5			1	4		29	2		1			23			
2 maart		2			7	8		8		1	8	1	5				
Contra :		19	19		2	259		36	40					16			
TOTAAL		4,2%	1,3%		1,5%	52,9%	1,8%	8,0%	8,8%		10,2%	1,3%	8,0%		352		
Ozery (lib., Aarlen-Mur-Bast.)																	
17 februari		9	5		2	20		1	7	5	10		8		12		
2 maart			1		2	4		3	5	12		11	4	2			
Jacques (BWP, Neufch.-Virton)																	
17 februari		4			/	2		20	/	13	1		4		15		
2 maart		4			3	3		64	4	11	17	23	2	7			
TOTAAL		47	34		16	35	453	16	70	75	11	61	7	98	923		
TOTAAL		5,1%	3,7%		1,7%	3,8%	49,1%	1,7%	7,6%	8,1%	1,2%	6,6%	0,8%	10,6%	100%		

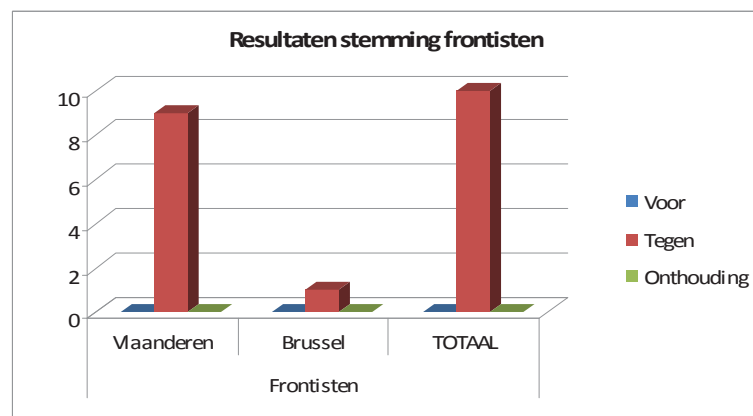
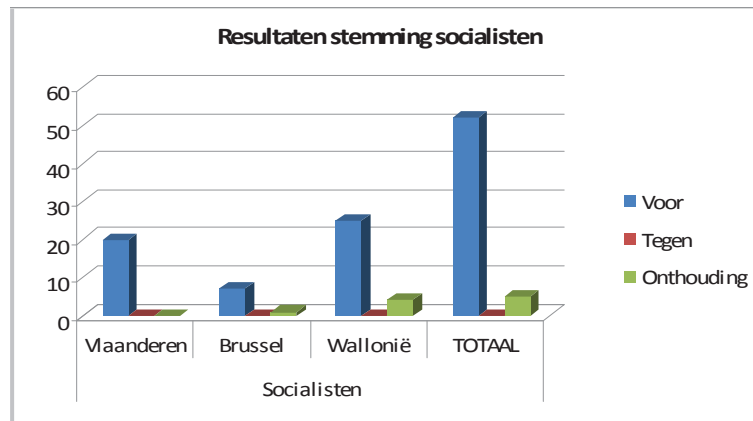
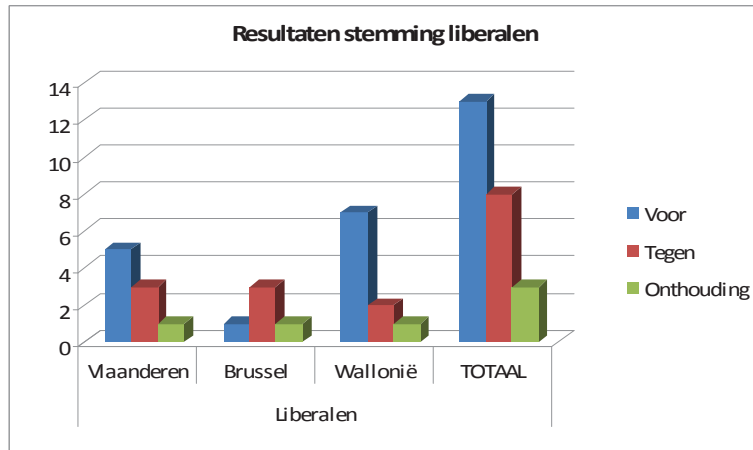
Bijlage 2

Resultaten stemming, PHK, 2 maart 1932, p. 1075¹.

Resultaten stemming		Voor	Tegen	Onthouding
Katholieken	Vlaanderen	40	0	0
	Brussel	7	0	1
	Wallonië	9	1	14
	TOTAAL	56	1	15
Liberalen	Vlaanderen	5	3	1
	Brussel	1	3	1
	Wallonië	7	2	1
	TOTAAL	13	8	3
Socialisten	Vlaanderen	20	0	0
	Brussel	7	0	1
	Wallonië	25	0	4
	TOTAAL	52	0	5
Frontisten	Vlaanderen	0	9	0
	Brussel	0	1	0
	TOTAAL	0	10	0
Andere	Vlaanderen	1	0	1
	TOTAAL	1	0	1
Totaal	Vlaanderen	66	12	2
	Brussel	15	4	3
	Wallonië	41	3	19
	TOTAAL	122	19	24

1. Gebaseerd op gegevens uit: PHK, 02/03/1932, p. 1075 en gecontroleerd aan de hand van soortgelijke tabellen uit: MAARTEN VAN GINDERACHTER, “Heibel”, p. 403. De categorie “andere” verwijst naar Vindevogel en De Lille. Zij waren afgesplitst van de Katholieke Unie en hadden elk een eigen partij opgericht, maar hadden hun lijst gekoppeld aan die van de frontisten. Vindevogel had sinds 1929 met zijn eigen Katholieke Vlaamse Volkspartij aansluiting gevonden bij de Vlaams-nationalisten. (B. DE WEVER, *Creep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tiel, Lannoo, 1994, p. 65.) Dit uitte zich ook in zijn stemgedrag. Hij was niet radicaal tegen, maar stemde ook niet zoals de meeste Vlaamse katholieken voor de wet. Hij was de enige die zich onthield omdat de sanctiëring ontbrak.

Bijlage 3

Fragment uit *PHK*, 21/01/932, p. 515.

M. de Gérardon. – [J]e désire [...] exprimer absolument ma méfiance et mon opposition au régime des deux systèmes d'administration du pays. De ce système-là, je n'en veux pas, et je suis convaincu qu'il existe parmi nous quantité de Wallons qui n'en veulent pas non plus.

M. Debacker. – Tous ceux de Liège, n'est-ce pas, monsieur Jennissen ?

M. Jennissen. – Vous n'êtes pas d'accord avec les associations wallonnes du personnel de l'Etat; vous n'êtes d'accord avec aucune association wallonne. Vous parlez en votre nom personnel !
(Bruit. – Interruptions.)

M. Carton. – M. de Gérardon parle au nom de l'ensemble des Wallons.

M. de Gérardon. – Je ne vous autorise pas à dire que je n'interprète pas exactement la pensée wallonne, vous qui n'êtes même pas Wallon depuis deux générations.

M. Jennissen. – C'est une plaisanterie de mauvais goût que je regrette de vous voir répéter. Le vrai, c'est qu'aucun fonctionnaire wallon n'est d'accord avec vous.

M. Debacker. – M. de Gérardon est Wallon pur sang.

M. le président. – Messieurs, je vous en prie, ne discutons pas ces questions personnelles.

M. Romsée. – M. de Gérardon ne représente pour le moment que lui-même.

M. de Gérardon. – Messieurs, je crois vous avoir dit nettement mon opinion et je crois aussi que c'est là l'opinion de la grande majorité de mes amis. D'ailleurs, je veux consentir toutes les facilités possibles aux fonctionnaires, mais j'estime que l'intérêt de la Belgique doit être placé au-dessus de nos préférences personnelles.

Nous sommes un pays bilingue, messieurs, un pays à deux cultures et à deux langues, et je crois qu'il faut savoir sacrifier nos préférences personnelles. N'avons-nous pas donné nos enfants à la patrie ? Ne sommes-nous pas prêts à donner notre sang ? Messieurs, on veut invoquer des préférences linguistiques et refuser tout sacrifice. La Belgique doit être placée au-dessus de ce qui nous divise. C'est l'intérêt national qui est en jeu. J'espère que la Chambre le comprendra. (Très bien ! – Applaudissements à droite.)"

Bijlage 4

Fragment uit *PHK*, 27/01/1932, p. 550.

“M. Van Cauwelaert. – [...] Les Wallons n’ont pas été complètement tranquilisés quand nous avons déclaré que la loi n’imposerait plus le bilinguisme, car ils ont fait valoir – et la chose est incontestable – que dans nos administrations centrales les bilingues pourront prétendre à quelques avantages; les nécessités du service aussi, développeront le recours au bilinguisme, car la loi ne l’interdit pas, et ce sera, disent les Wallons, l’occasion pour les Flamands de marquer leur supériorité linguistique. C’est pourquoi nous avons accepté d’inscrire dans la loi que nul ne pouvait concourir à la fois pour les épreuves françaises et les épreuves flamandes, interdisant ainsi aux Flamands qui auraient une égale connaissance de deux langues de courir leur chance dans les deux directions. Comme Flamands, nous nous contentons du nombre d’emplois qui nous revient équitablement, même si nous possédons une connaissance linguistique française suffisante pour concourir avec avantage contre des Wallons, nous sommes prêts à y renoncer. Nous avons ajouté que dans le recrutement personnel le gouvernement devrait observer un juste équilibre dans le nombre des places à attribuer à la suite des examens français et des examens flamands. Nous avons ainsi de toute manière voulu démontrer aux Wallons que si nous exigeons la connaissance sérieuse du flamand de tous les fonctionnaires inférieurs ou supérieurs qui doivent s’occuper de nos intérêts, que si nous sommes désireux, dans l’intérêt du pays, de développer la connaissance des deux langues pour tous les grades supérieurs, nous ne voulons cependant pas faire une loi qui pourrait froisser les susceptibilités légitimes des Wallons.

M. Jennissen. – Il n’y a aucun reproche du côté wallon. Au contraire, pour la première fois les Wallons donnent leur approbation entière à une loi concernant l’emploi des langues.

M. Jaspar. – C’est vous qui dites cela !

M. Carton. – Du côté des Wallons ?

M. Jennissen. – La majorité des députés des Wallons, catholiques, socialistes et libéraux, est acquise au projet.

M. de Gérardon. – Vous n’êtes pas tous du même avis sur vos bancs.

M. Bologne. – Nous sommes, nous, d’accord avec lui.

M. Carton. – Au sein de la droite, la majorité des Wallons est partisan du bilinguisme pour les fonctions supérieures.

M. Carlier. – Vous parlez comme un Wallon de Bruxelles.

M. Carton. – Quelle plaisanterie. J'ai défendu ces principes dans mon arrondissement depuis douze ans, et j'ai toujours été approuvé.

M. Jennissen. – Une minorité! Les socialistes wallons sont unanimes et il y aura des votes libéraux et catholiques. Sur 73 Wallons, plus de 50 voteront la loi, voilà le fait.

M. Bologne. – C'est absolument certain.

M. Van Cauwelaert. – Je constate avec plaisir que mon attitude a été favorable à la bonne entente entre Wallons et Flamands.

M. Piérard. – C'est exact ce que vous dites là; l'atmosphère est complètement changée.

M. Van Cauwelaert. – C'est grâce, permettez-moi de le constater, à la démonstration de bonne volonté et de loyauté dont nous avons fait preuve que la discussion de cette délicate question de l'emploi des langues en matière administrative a pu commencer dans cette atmosphère de cordialité dont j'ai été heureux de féliciter la Chambre dans mon discours précédent.

M. Piérard. – Il y a effectivement quelque chose de changé dans nos débats sur l'emploi des langues. Vous avez raison de parler avec cette franchise. Assez de mots !"

Bijlage 5

Fragment uit *PHK*, 21/01/932, p. 525.

“M. J. Mathieu. – [...] Je demande à mes amis wallons de ne pas considérer que j’ai trahi les minorités françaises. Les Wallons protestent parfois encore parce que le projet considère Bruxelles comme une province bilingue. C’est desservir la cause wallonne que [sic] d’affirmer que Bruxelles n’est pas bilingue.

M. Wauwermans. – La majorité est d’expression française.

M. J. Mathieu. – D’accord ! Mais cela ne changeait rien à la mission de la section centrale. Puisqu’il y a à Bruxelles une minorité importante de Flamands, il est nécessaire de lui donner un régime spécial. Bruxelles est bilingue, c’est un fait.

M. Branquart. – Il suffit, pour en être convaincu, d’écouter M. Fieullien, qui parle les deux langues dans un même discours !

M. Fieullien. – C’est la supériorité que j’ai sur vous.

M. Wauwermans. – Bruxelles est beaucoup plus français que flamand.

M. Gelders. – Vous avez dénationalisé Bruxelles !

M. J. Mathieu. – Ne dites pas cela ! Bruxelles est à la fois français et flamand. Voyez M. Max, il est d’essence française, tandis que M. Gelders est d’essence flamande.

M. Max. – Pas du tout ! Je suis l’ élu de tous les Bruxellois !

M. J. Mathieu. – M. Max, tout comme M. Melckmans, est l’ élu de tous les Bruxellois, c’est entendu, mais l’un est de culture française et l’autre de culture flamande. Je conclus sur ce point : le bilinguisme évident de la capitale rend nécessaire un régime spéciale pour elle.”